

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 342.2/.7(045)

НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ СВОЇХ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ

Атаманчук Т.Р.

Національний авіаційний університет

Стаття присвячена висвітленню особливостей такого злочину як «Неналежне виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків». Проаналізовано різні підходи до таких понять як «медичний працівник», «професійні обов'язки медичного працівника». Особливу увагу зосереджено на випадках коли настає чи не настає кримінальна відповідальність за вчинення даного злочину.

Ключові слова: медичний працівник, професійні обов'язки, виконання професійних обов'язків, неналежне виконання, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Характеристика неналежного виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків має важливе значення, адже відображає особливості даного злочину, важливість причинно-наслідкового зв'язку між діями і негативними наслідками дії тощо. Актуальність даної теми полягає у тому, що життя і здоров'я людини є одними з основних благ і найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У ст. 80 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» вказано, що особи, які є винними у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану тему досліджували такі науковці як А.Г. Кібальник, І.Г. Вермель, Л.Г. Дунаєвська, А.Л. Маковський, Ф.Ю. Бердичевський, Г.В. Чеботарьова тощо. Варто зазначити, що у вітчизняній науці досить широко досліджені злочини, пов'язані із наданням медичної допомоги. Проте, дослідження особливостей неналежного виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків потребує більш детального та ґрунтовного розгляду і визначення особливостей.

Метою дослідження є аналіз законодавства та наукової літератури щодо неналежного виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків для покращення ефективності боротьби з даним порушенням та для його попередження.

Можна виділити такі завдання даного дослідження:

- визначити яких осіб можна вважати медичними працівниками;
- розглянути та охарактеризувати професійні обов'язки медичного працівника;
- визначити та проаналізувати у яких випадках та за яких обставин виконання професійних обов'язків медичного працівника вважається неналежним;
- визначити у яких випадках настає кримінальна відповідальність за неналежне виконання своїх професійних обов'язків медичними працівниками.

Виклад основного матеріалу. Питання про кримінальну відповідальність медичних працівників за неналежне виконання своїх професійних обов'язків виникає тоді, коли діями спричинено тяжкі наслідки. Воно потребує залучення медичних знань, проведення перевірок тощо, що призводить до необхідності і вирішення численних теоретичних і практичних проблем, які виникають під час розслідування злочинів та розгляду справ.

Медичний працівник являє собою спеціаліста, який має відповідну професійну освіту, підготовку та кваліфікацію і, завданням якого є здійснення медичної діяльності. На думку Я.В. Старостіної та А.Г. Кібальника, правовий статус медичного працівника як спеціального суб'єкта злочину визначається соціальною сутністю самої діяльності медичних працівників, яка полягає у безпосередньому наданні медичної допомоги, організації, керівництві нею та контролі за її наданням. Варто зауважити, що участь у вчиненні злочину особи, яка є медичним працівником, ще не зараховує дане діяння до злочинів у сфері медичної діяльності [1, с. 5]. Тобто медичним працівником є особа, яка займається медичною практикою у встановленому законодавством порядку. У випадку коли особа має медичну освіту, але не працює за спеціальністю, то вона не може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 140 Кримінального кодексу України, адже не має професійних обов'язків, які повинна виконувати.

Медичною діяльністю можуть займатися особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Виходячи зі змісту медичної діяльності, переліку професійних обов'язків медичних працівників, можна стверджувати, що основою професійної діяльності медичних працівників є здійснення ними кваліфікованого медичного обслуговування. Відповідно до ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» під медичним обслуговуванням розуміється діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою.

Оскільки вимоги до медичних працівників передбачено цілою низкою спеціальних нормативних актів, то при з'ясуванні, чи є особа медичним працівником, потрібно встановлювати всі складові її правового статусу, зокрема, дані про освіту, трудову діяльність, у тому числі посадові права та обов'язки. Для кваліфікації дій винної особи за ст. 140 Кримінального кодексу України не має значення, до якої категорії медичних працівників належить винний, чи він безпосередньо обраний пацієнтом, чи його призначено керівником закладу охорони здоров'я (підрозділу цього закладу) тощо.

Встановити особу медичного працівника, що неналежно виконує свої професійні обов'язки можна шляхом визначення правового статусу суб'єктів медичної діяльності та їх професійних обов'язків, з'ясуванням того, що і яким чином зробив медичний працівник у визначений період часу під час своєї діяльності, чи збігаються його дії із належним виконанням службових обов'язків даного медичного працівника.

Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» до обов'язків медичних працівників відносяться: сприяння охороні і зміцненню здоров'я людей, надавати своєчасну і кваліфіковану допомогу, безоплатно надавати першу невідкладну допомогу у разі нещасного випадку, своєчасно і кваліфіковано обстежити та лікувати пацієнта, пояснювати пацієнтові стан його здоров'я, застосовувати у медичній практиці методи профілактики, діагностики і лікування та лікарські засоби, які дозволені Міністерством охорони здоров'я України, підвищувати рівень професійних знань та майстерності, надавати консультативну допомогу іншим працівникам сфери охорони здоров'я.

Важливе значення має розмежування правомірних та неправомірних дій медичних працівників. При цьому необхідно враховувати, що до дій медичного працівника стосовно надання допомоги хворому належить не лише призначення і проведення всіх видів лікування, а й рішення про госпіталізацію, виписку, переведення до іншого медичного закладу, направлення на консультацію тощо [2, с. 7]. Крім того, для того щоб правильно оцінити медичні дії, потрібно чітко уявляти чи відповідають вони рівню медицини в момент їх вчинення, а також медичний працівник повинен володіти певними навичками у даній сфері діяльності, проявляти рівень своїх знань та умінь, що має відповідати вимогам певного виду медичної професії. Також при характеристиці даного злочину необхідно враховувати відомості про особу потерпілого, зокрема, важливе значення мають дані про стан здоров'я потерпілого до і після злочинного діяння.

Щодо поняття неналежного виконання медичним працівником своїх професійних обов'язків, то воно вважається наслідком недбалою чи несумлінного ставлення до них. Тобто, під неналежним ставленням розуміється погане, байдуже, без належної старанності, неухвалне, халатне їх виконання [3, с. 256]. При цьому потрібно обов'язково встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями медичного працівника та негативними наслідками, що настали внаслідок них.

Для того, щоб дійти висновку про наявність складу злочину в діях медичного працівника,

необхідно встановити необхідний причинний зв'язок, при якому настання шкідливих наслідків є закономірним результатом злочинного діяння, яке було вчинене. У злочинах медичних працівників нерідко зустрічається випадковий причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали. Випадковими наслідками діяння вважаються ті наслідки, які у цій конкретній обстановці не викликалися закономірним розвитком подій, не були внутрішньо притаманні діянню, що вчинилось, а настали в результаті збігу обставин [4, с. 29]. Варто зауважити, що якщо медичну допомогу було надано правильно, то з юридичної точки зору потреби в перевірці несприятливого наслідку немає. При цьому, необхідно звернути увагу на те, що судово-медичні експертні комісії у своїх висновках повинні відображати всі виявлені внаслідок дослідження недоліки незалежно від того, чи саме ці недоліки зумовили можливість вчинення даного правопорушення.

Складність вивчення причинного зв'язку полягає у наявності багатьох випадкових, побічних зв'язків, які можуть втручатися у головний причинний зв'язок. Це зумовлено, насамперед, багатоплановістю біологічних процесів у людському організмі і їх недостатнім вивченням, складністю виявлення причин виникнення самих захворювань, важкістю передбачення в окремих випадках наслідків дії лікарських препаратів, оперативного втручання тощо.

Злочинне діяння передбачене ст. 140 Кримінального кодексу України, а саме невиконання медичним працівником своїх професійних обов'язків має бути пов'язане із порушенням спеціальних правил надання медичної допомоги, адже, варто зазначити, що при виконанні навіть належного лікування можуть настати несприятливі наслідки для життя і здоров'я хворого. Така різноманітність причинних чинників призводить до труднощів, що виникають при визначенні та юридичній оцінці несприятливого результату і саме тому при розслідуванні даних злочинів є необхідною висококваліфікована медична експертиза.

Оцінка правильності виконання своїх обов'язків медичним працівником має важливе значення, так як кримінальна відповідальність може настати лише в разі неналежного надання медичної допомоги. Проблемою є те, що в медицині досить часто немає єдиного варіанту діагностики, вибору та проведення лікування навіть одних і тих же захворювань. У таких випадках лікар має право вибору і може на власний розсуд обирати методи лікування, зважаючи на його досвід, знання, забезпечення лікарськими засобами, наявність обладнання та інші обставини [4, с. 58]. Загалом, у процесі лікування медичний працівник постійно приймає рішення, враховуючи особливості патологічного процесу, стан хворого, можливості, особистий досвід, уміння. У такому випадку, якщо з кількох рівноцінних методів лікування хвороби лікар зупинився на якомусь одному, то його дії є правомірними. При цьому, варто зазначити, що оптимальне рішення, яке повинен прийняти медичний працівник, повинне гарантувати хворому найефективнішу допомогу в тих умовах, в яких він знаходиться.

Крім того, дії щодо діагностики та лікування багатьох хвороб не передбачені ніякими посадо-

вими інструкціями та положеннями. У таких випадках необхідно пам'ятати, що медицина є такою наукою і такою професією, в якій, на відміну від інших, не можна сліпо слідувати інструкціям. Під час оцінки негативних наслідків злочину виникає необхідність встановлення правильності (або неправильності) надання медичної допомоги, а внаслідок відсутності чітких положень, виникають проблеми визначення того, чи було обране медичним працівником лікування вважатись належним виконанням своїх обов'язків.

А.Л. Маковський зазначає, що медичні дії потрібно оцінювати тільки відповідно до чинних інструкцій, положень, наказів, та інших офіційних документів, що видаються Міністерством охорони здоров'я, його управліннями та іншими органами охорони здоров'я [5, с. 168-169]. На думку Ф.Ю. Бердичевського медична діяльність набагато менше, порівняно з іншими галузями людської діяльності, піддається регламентації детальними та офіційно закріпленими правилами. Попри те, що подібних правил у медицині велика кількість, вони не можуть охопити всього розмаїття медичних дій [6, с. 9]. Потрібно зазначити, що якщо медична допомога надається відповідно до сучасних рекомендацій, то вона повинна бути визнана правильною, або, принаймні, припустимою.

А.П. Громов зазначає, що протиправними діями медичних працівників є лише такі, що не відповідають поширеним у медичній науці та лікувальній практиці методам і правилам лікування, а також перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з настанням для хворого несприятливих наслідків, які спричинили його смерть або погіршення стану здоров'я [7, с. 67].

Варто зауважити, що експертні комісії у своїх висновках, констатуючи відсутність якоїсь спеціальної інструкції з лікування певного захворювання, зазначають, що лікування повинно було здійснюватись відповідно до положень медичної науки, викладених у підручниках, монографіях, методичних рекомендаціях та інших джерелах медичної інформатизації [6, с. 70]. Основним медичним документом, який дозволяє зробити висновки про правильність встановлення діагнозу і лікування є історія хвороби.

Необхідно зазначити, що при встановленні вини медичного працівника, розглядається не лише вибір методу лікування, повинен повністю відповідати сучасним вимогам розвитку медицини і чинним положенням законодавства. Крім того, повинні враховуватись такі фактори, як правильність призначення режиму, фізіотерапевтичних процедур, дієт, а також протипоказання та своєчасність проведених медичних заходів.

Крім з'ясування правильності лікування, як зазначає Л.Г. Дунаєвська, також потрібно встановити правильність дій медичного працівника або правильність прийнятого ним рішення у даній конкретній ситуації шляхом порівнянням того, що зробив медичний працівник із тим, що він повинен був зробити у цій ситуації [4, с. 58].

У разі будь-яких сумнівів медичному працівнику варто звернутись до підручників, довідкової літератури, проконсультуватись з більш досвідченими й компетентними спеціалістами, тобто зробити все необхідне для того, щоб виключити самотужку можливість неправильних медичних дій, які

можуть спричинити шкоду хворому. У випадку, якщо ці заходи не було застосовано, необхідно визнати, що виконання прямих обов'язків медичного працівника було неналежним, що є однією із підстав для настання кримінальної відповідальності.

Варто зазначити, що встановлення неправильного діагнозу може бути спричинене факторами, які не залежать від медичних працівників (наприклад, відсутність можливості проведення певного лабораторного дослідження, незнання хвороби, приховане протікання хвороби, відсутність потрібних медикаментів тощо). У таких випадках медичні працівники не несуть кримінальної діяльності, оскільки відсутня обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину – вина. Проте, якщо такі помилки є результатом недобросовісного ставлення медичного працівника до його роботи, то в такому випадку, він буде нести кримінальну відповідальність. Зокрема, для того щоб уникнути професійної небезпечності, медичний працівник повинен підвищувати рівень знань, кваліфікації і практичних навичок.

Окрім того, І.Г. Вермель зазначає, що якщо неналежне надання медичної допомоги пов'язане з організаційними прорахунками адміністрації лікувального закладу, то було б неправильно покладати відповідальність лише на медичного працівника, який здійснив лікування [2, с. 18]. Це є цілком логічним, адже адміністрація повинна забезпечувати можливість медичним працівникам виконувати свої професійні обов'язки.

Потрібно зазначити, що медичний працівник не несе відповідальності у випадках коли його дії були правильними, він зробив все, що потрібно було зробити в даній ситуації, а несприятливий наслідок був зумовлений особливостями проходження патологічного процесу. Також кримінальна відповідальність не настає, якщо дії медичного працівника були неправильними, але через мало значимість не були суспільно-небезпечними, якщо при об'єктивно неправильних діях не настали шкідливі наслідки або відсутній причино-наслідковий зв'язок між неправильними діями медичного працівника і настанням несприятливого наслідку [8, с. 294].

Також потрібно враховувати бажання і поведінку самого хворого, якому має надаватись чи надається медична допомога. Зокрема, медичний працівник не несе відповідальності за здоров'я пацієнта у випадку відмови хворого від медичних приписів або порушення пацієнтом встановленого для нього режиму. Поведінка потерпілого, що спричиняє негативні наслідки, характеризується такими діями як несвоєчасне звернення до лікувального закладу, відмова або невчасна згода на транспортування або направлення до лікувального закладу, відмова або несвоєчасна згода на операцію, порушення режиму чи дієти тощо [4, с. 27].

Існують також і поважні причини неналежного надання допомоги медичним працівником, які заважають йому належно виконати свої професійні обов'язки. До таких обставин може відноситись непереборна сила, крайня необхідність, відсутність необхідних лікарських препаратів тощо. Чи є такі обставини поважними з'ясовується у кожному окремому випадку на підстав оцінки обставин всієї справи.

Окрім вище наведеного, варто зазначити, що зустрічаються випадки, коли сучасний рівень медицини не дозволяє при деяких захворюваннях надати хворому достатню медичну допомогу. Щодо таких випадків, то медичні працівники відповідають лише за свої особисті помилки, і не можуть відповідати за недостатній стан розвитку медичної науки чи медицини для досягнення позитивного результату внаслідок проведеного лікування. При цьому оцінка правильності медичних дій повинна проводитись залежно від рівня медицини саме в момент їх вчинення, а не в момент розслідування чи судового розгляду справи.

Висновки. Таким чином, виходячи із вище викладеного, можна зробити висновок про те, що неналежне виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків становить суспіль-

ну небезпеку. Медичним працівником є особа, яка займається медичною практикою у встановленому законодавством порядку. Попри деяку правову регламентацію у нормативно-правових актах обов'язків медичних працівників, дане питання має проблеми, які потребують негайного розгляду та вирішення. Зокрема, до таких відносяться складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями та наслідком, що ускладнюється необхідністю спеціальних медичних знань. Також існує проблема встановлення вини медичного працівника у випадках, коли дії, які він повинен здійснити нерегламентовані або недостатньо регламентовані у нормативно-правових актах, деякі з яких потребують постійного перегляду та оновлення відповідно до сучасного стану науки та медицини.

Список літератури:

1. Кибальник А.Г. Актуальные проблемы уголовной ответственности медицинских работников / Кибальник А.Г., Старостина Я.В. // М., 2006. – 92 с.
2. Вермель И.Г. Судебно-медицинская экспертиза лечебной деятельности (Вопросы теории и практики). – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 111 с.
3. Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Украины. – 4-е вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.
4. Розслідування злочинів, вчинених під час надання медичної допомоги / Дунаєвська Л.Г. // Монографія. – К: АДС УМК Центр 2012. – 167 с.
5. Маковський А.Л. Ответственность врача и лечебного учредителя за хирургические ошибки // Маковський А.Л., Краковский Н.И., Грицман Ю.Я. – М.: Медгиз, 1959. – С. 160-193.
6. Бердичевский Ф.Ю. Уголовная ответственность медицинского персонала за нарушение профессиональных обязанностей. – М., Юрид. лит., 1970. – 128 с.
7. Громов А.П. Права, обязанности и ответственность медицинских работников. – М.: Медицина, 1969. – 80 с.
8. Чеботарьова Г.В. Ненадання допомоги хворому медичним працівником: проблеми кримінально-правової характеристики об'єктивних ознак злочину // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки» – Т. 23(62) – 2010. – № 1. – С. 292-296.

Атаманчук Т.Р.

Национальный авиационный университет

НЕНАДЛЕЖАЩЕЕ ВЫПОЛНЕНИЕ МЕДИЦИНСКИМИ РАБОТНИКАМИ СВОИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ

Аннотация

Статья освещает особенности такого преступления как «ненадлежащее исполнение медицинскими работниками своих профессиональных обязанностей». Проанализированы различные подходы к таким понятиям как «медицинский работник», «профессиональные обязанности медицинского работника». Особое внимание сосредоточено на случаях, когда наступает или не наступает уголовная ответственность за совершение данного преступления.

Ключевые слова: медицинский работник, профессиональные обязанности, выполнение профессиональных обязанностей, ненадлежащее исполнение, уголовная ответственность.

Atamanchuk T.R.

National Aviation University

IMPROPER PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTIES BY MEDICAL PERSONNEL

Summary

Article is devoted to highlighting the features of such a crime as 'Improper performance of professional duties by medical personnel'. It was analyzed a variety of approaches to concepts such as 'medical worker', 'professional duties of medical worker'. A special attention is focused on the case when there is or there is not a criminal responsibility for committing such a crime.

Keywords: medical worker, professional duties, improper performance, proper duties.